

ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Демократичні суспільства, як правило, мають чітко збалансовані системи державного управління, зокрема у виборчих системах. Існуюча система політико-управлінських відносин в Україні характеризується значними недоліками у функціонуванні. Ці проблеми існують з моменту проголошення незалежності України. Проте вони значно загострилися в результаті впровадження політичної реформи 2004 р. Через недосконалість законодавчої бази та відсутність необхідної політичної волі залишається незбалансованість у формуванні та діяльності гілок влади, що потребує обов'язкового вирішення. Вказані проблеми зумовлюють необхідність розробки та застосування механізмів, які б нівелювали негативні впливи на виборчу систему України.

Мета. Визначення та обґрунтування механізмів подолання проблем у виборчій системі України. Для досягнення мети ми ставимо наступні завдання:

показати процес виборів;

проаналізувати історію становлення виборчої системи України від початку незалежності до сьогоднішнього дня;

визначити, яка виборча система принесе найкращий результат для створення справжньої і дієвої влади в країні.

Виклад матеріалу. Нинішня виборча система відповідає потребам становлення української державності і вона потребує радикальних змін. Виборча система – сукупність юридичних, організаційних та інших засобів формування представницьких органів державної влади та здійснення громадянами своїх виборчих прав. Їх характер безпосередньо зумовлює основні характеристики представницької системи. Вибори – не тільки важлива форма безпосередньої участі населення у здійсненні державної влади, не тільки акт обрання представників народу до органів державної влади. Це також засіб його виховання і самоорганізації. Нарешті, це практична реалізація виборчого права громадян, ефективний засіб радикальні зміни висувались на перший план. Виборчий процес – встановлена законодавством процедура, порядок організації і проведення виборів, один із елементів виборчої системи передбачає певні етапи, стадії, недотримання яких може призвести до небажаних наслідків – аж до касадії результатів виборів. Складовими виборчого процесу є:

Призначення виборів, які можуть бути черговими, позачерговими (достроковими), повторними, а також замість депутатів, які вибули; утворення виборчих округів і виборчих дільниць, системи виборчих комісій – Центральної виборчої комісії, окружних та дільничних виборчих комісій; складання списків виборців, яке здійснюється дільничними виборчими комісіями; висування і реєстрація кандидатів у депутати, право на які належить суб'єкту безпосередньо визначеним законом; процесуальні дії, пов'язані із забезпеченням гарантій діяльності кандидатів у депутати та інших учасників виборчого процесу; проведення голосування; підрахування голосів і визначення результатів виборів (голосування), причому під час підрахунку голосів виборча комісія повинна дотримуватись визначеної законом послідовності дій, належним чином оформляти відповідні документи. Однак описана процедура може мати своє продовження, коли виникає потреба проведення повторного голосування повторних виборів та виборів депутатів замість вибулих. В Україні з допомогою виборів громадяни обирають такі виборні органи і посади: Верховну Раду України, Президента України, обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, міських, сільських і селищних голів. Якщо зазирнути в історію, то виборча система України зазнала суттєвих змін з часу проголошення незалежності нашої держави. Вибори до Верховної Ради України 1994 р. відбувалися за мажоритарною системою абсолютної більшості, яка виявилася не результативною, вимагала чимало коштів і часу через проведення других турів голосування. У 1998 та у 2002 р. вибори до парламенту України здійснювалися за змішаною виборчою системою. 225 депутатів обирали за мажоритарною виборчою системою відносної більшості, 225 депутатів - методом пропорційного представництва. Також у вересні 1997 року запровадили змішану виборчу систему, а у 2006 – 2007рр. пропорційну з закритими партійними списками. На сьогоднішній день слід зазначити, що як мажоритарна, так і пропорційна виборчі системи мають певні недоліки. Так, мажоритарна система - досить результативна і проста у застосуванні, але вона сприяє неадекватному відображенню у складі представницького органу політичного спектра суспільства та призводить до втрати великої кількості голосів, а це має наслідком послаблення представництва в парламенті чи іншому виборному органі. Пропорційна система теж має істотні недоліки. Ця система вимагає сталого багатопартійності, яка характеризувалася би досить чіткою поляризацією політичних сил, що дозволяє після виборів сформувати стабільну парламентську більшість. В сучасній Україні діє змішана виборча система, яка закріплена правовою основою: Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року, «Про вибори депутатів Верховної Ради, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 року. 50% Верховної Ради обирається з мажоритарних округів і ще 50% – за пропорційною системою із закритими партійними списками. Право на участь у розподілі мандатів у загальнодержавному окрузі отримують лише ті партії, які змогли подолати 5-відсотковий виборчий бар'єр. Саме завдяки їй депутати стали маріонетками в руках партійних лідерів, а країна прискореними кроками пішла в бік авторитаризму.

Сьогодні в українській Верховній Раді не представлені інтереси ні окремих соціальних прошарків населення, ні окремих територій. Їх місце в парламенті займають інтереси вузького кола людей – політичних партій, які прикриваючись авторитетом та популярністю лідера отримують місце в парламенті. Фактично цей недолік констатує грубе недотримання та спрощення ключових демократичних принципів. Формування закритих партійних списків відбувається в закритому режимі, що розриває взаємозв'язок виборців з кандидатами, що говорить про проходження до парламенту, за підтримки відомих політичних брендів, людей, які мають віддалене відношення до політичного процесу. Це ставить виборців у становище «виборів без вибору». Голосуючи за першу п'ятірку виборчого списку, виборці не мають уявлення про майбутній депутатський склад фракції. Ще у 2014 році кандидат у президенти України Петро Порошенко наголошував на необхідності проведення виборчої реформи. Відмова від корупційної виборчої системи прописана і в коаліційній угоді нинішнього парламенту. Але за три роки при владі реальних кроків у цьому напрямку досі не зроблено. Бо насправді чинна виборча система влаштовує корупціонерів, які завдяки їй уже прийшли в парламент і розраховують, що вона приведе їх до влади знову. Яка ж виборча система потрібна Україні: мажоритарна, пропорційної з закритими виборчими списками чи пропорційна з відкритими списками?

Перший варіант системи є неефективний: 1) Сприяє підкупі виборців (за даними громадянської мережі ОПОРА, 70% випадків підкупі виборців зафіксовано саме в одномандатних округах); 2) Сприяє застосуванню адміністративного ресурсу, що стабільно приводить одні й ті ж політичні партії до влади і дає їм більше місць у парламенті; 3) Забезпечує місця в парламенті представникам тільки однієї політичної платформи, яку не обов'язково поділяє більшість населення. При цьому варто відзначити істотну нерівномірність прохідного бар'єру за мажоритарною складовою в різних регіонах України.

У пропорційній з закритими виборчими списками недоліки такі: 1) Проблема низького рівня внутрішньопартійної демократії консервується. Це означає, що внутрішня конкуренція у партіях фактично відсутня. Натомість сильною є монополія партійного керівництва, яке і визначає персональний склад списку, а також розміщує у складі партій «грошових мішків»; 2) Відстань між партіями та виборцями збільшується. Оскільки до прохідної частини партійних списків кандидати потрапляють не за популярністю серед виборців, а за принципом лояльності до керівництва партії чи за гроші; 3) Підзвітності народних депутатів перед виборцями та взагалі зв'язку з виборцями практично немає. Передусім, зазначені мінуси нинішньої пропорційної системи спричиняють закриті виборчі списки і голосування в єдиному загальнодержавному окрузі. Адже саме це, фактично, зв'язує руки виборцю, який не має можливості вплинути на черговість кандидатів у виборчих списках та, врешті-решт, не може визначитися, кого він хоче бачити своїм депутатом.

Щодо пропорційної системи з відкритими списками, то ця система має більше переваг, ніж недоліків, а саме: вона передбачає 27 великих регіональних округів. Партії виставлятимуть на кожному окрузі мінімум п'ятьох кандидатів. Виборець, окрім того, що голосує за партію, зможе віддати свій голос і за конкретну людину в цій партії, тим самим формуючи персональний склад парламенту. До того ж, великий розмір округів ускладнює підкуп виборців. Одна справа «скупити» мажоритарний округ у два райони, і зовсім інша – всю область. Це потребує значно більших витрат. Щоб потрапити до Верховної Ради, треба буде завойовувати довіру і голоси виборців. Тобто – реально працювати на округах і показувати свою ефективність. Це стимулюватиме політичну конкуренцію і зробить невигідною торгівлю місцями у виборчих списках. Адже ніхто не зможе гарантувати голоси виборців за конкретну персону.

На додачу, партії будуть зацікавлені у залученні регіональних лідерів. Це дозволить свіжим обличчям та ідеям нарешті увійти в політичний процес. З новою виборчою системою в українській політиці підвищиться якість та рівень легітимності парламенту та уряду; створяться умови для розвитку партій; знизиться рівень внутрішньої корупції; буде зроблено перші кроки до усунення «вождизму» в керівництві партій; посиляться рівень підзвітності партій; відбудеться заохочення до розбудови партійних структур на місцях. Рекомендація щодо запровадження Україною цієї системи міститься і в Резолюції 1755 (2010) ПАРЄ «Функціонування демократичних інституцій в Україні», ухваленій ще у жовтні 2010 року. У підпункті 7.1.2 цього документа зазначено: «Асамблея вважає, що виборча реформа повинна передбачати не тільки ухвалення нового виборчого кодексу, але й запровадження нової виборчої системи; підтверджує свою рекомендацію щодо прийняття виборчої системи, яка передбачає пропорційну систему та ґрунтується на відкритих виборчих списках у регіональних виборчих округах».

Висновки. Отже, найефективнішою виборчою системою в Україні є пропорційна система з відкритими регіональними списками. Усі реформи в Україні залежать від політиків та їхніх рішень. А хто в нашій країні ухвалюватиме політичні рішення – залежатиме від закону про вибори народних депутатів України. Щоб рухатися вперед до розвитку країни, нам необхідне оновлення політичних еліт, які обиратимуться за новим принципом.

Наступні парламентські вибори мають відбутися у 2019 році, але міняти виборчу систему потрібно вже сьогодні. Тоді кожен учасник політичного процесу матиме достатньо часу, щоб ознайомитися з новими правилами. Люди зможуть підготуватися до виборів, осмислити нові можливості для свого впливу на політику. До того ж, буде достатньо часу, щоб виборці знайшли «свого» кандидата та партію і розібралися, як за них голосувати.

Без суспільного тиску та громадського контролю найважливіша зміна у політичній системі може провалитися. Наступний крок – уважний та критичний аналіз правок до Виборчого кодексу, а також постійне наголошення на необхідності впровадження пропорційної системи з відкритими регіональними списками.

Тільки так у нас з'явиться реальний шанс привести до влади нових та ідейних політиків, які працюватимуть на благо українського суспільства.

Література

1. Бойко Н. С. Виборча система України: суспільно-політичний аспект [Електронний ресурс] / Н. С. Бойко // Державне управління: теорія та практика. – 2006. – № 1. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej3>
2. Валуєвський О. Суперечності політико-управлінських відносин в Україні: проблеми і шляхи розв'язання [Електронний ресурс] / О. Валуєвський // Державне управління: теорія та практика. – 2008. – № 2. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej8/>
3. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
4. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
5. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : монографія / В. М. Козаков. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с.
6. Палій Г. О. Виборча система України: проблеми, наслідки функціонування та шляхи вдосконалення [Електронний ресурс] / Г. О. Палій // Монітор. – 2009. – Вип. 12. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/April/12.htm>
7. Політологія [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, М. Гурик [та ін.]; за ред. Т. В. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. – с. 320.